

τοῦ Ἀρχιμ. Ἀντίπα Νικηταροῦ, Δρ. Θεολογίας, πρώην
Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Πάτμου

Τὸ βίωμα τοῦ Σταυροῦ, θεραπεία τῶν Παθῶν

Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι» (Α' Κορ. 1,22).

Οἱ πρώτες ἀναφορὲς στὸν Σταυρὸ ἐμφανίζονται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὡς προεικονίσεις καὶ προτυπώσεις, καθὼς τὸ ἱερὸ Βιβλίον προετοιμάζει τὴ βάση γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου στὴν Καινὴ Διαθήκη. Ἡ προεικόνιση τοῦ Σταυροῦ στὴν ἱστορία τοῦ Μωυσῆ καὶ τοῦ χάλκινου ὄφι* καὶ ὕψωση τοῦ χάλκινου ὄφεως. Οἱ τρεῖς παῖδες καὶ στὴ συνέχεια ὁ προφήτης Δαυὶδ ποὺ σώθηκαν, ἐπειδὴ σχημάτισαν μὲ τὰ χέρια τους τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, τὸ ξύλο τῆς ζωῆς στὸν κήπο τῆς Ἑδέμ.

Γενικὰ, τὸ δένδρον στὴν Παλαιὰ Διαθήκην θὰ προοικονομήσει τὸν Σταυρόν. «Αἰνεῖτε Αὐτόν, ξύλα καρποφόρα καὶ πᾶσοι κέδροι» (Ψαλμὸς 148.9). Κάποια εἶδη δένδρου προτάθηκαν καὶ θεωρήθηκαν ἱερὰ, ὅπως ὁ κέδρος: «Χορτασθήσονται τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου, αἱ ἐφύτευσας» (Ψαλμοὶ τοῦ Δαυὶδ, 103.15), πού, λόγῳ τῆς διαρκείας καὶ τῆς ἀντοχῆς του, λόγῳ τῆς βραδύτητος στὴν αὔξησίν του, παραπέμπει καὶ προτυπώνει τὴν Νῆψιν καὶ τὸν ἀσκητικὸν ἀγῶνα.

Τὸ κυπαρίσσι, ἓνα ἄλλο προπύλαιον καὶ πολυσήμαντον δένδρον στὸν Κήπον τῆς Δημιουργίας, προτυπώνει τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ ἦταν τὸ δένδρον τῆς κατασκευῆς τῆς Κιβωτοῦ τοῦ Νῶε.

Στὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως ἔχομεν ἓνα ἀκόμη σημαντικὸν σημεῖον παρουσίας τοῦ Δένδρου ὡς προοικονομία τοῦ Σταυροῦ, αὐτὸ εἶναι στὴν ἱστορία τοῦ Λώτ. Ἡ ἱστορία τοῦ Λώτ εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μὲ τὴν προτύπωσιν τοῦ καινοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, δηλαδὴ τοῦ Δένδρου τοῦ Σταυροῦ.

Ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Ἀβραάμ, ὁ Λώτ, μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Σοδόμων, κατέφυγε σὲ κάποιο σπήλαιον, αὐτὸς καὶ οἱ δύο τοῦ κόρες.

Ἐκεῖ τὸν μέθυσαν οἱ θυγατέρες του· «καὶ ἐκοιμήθη μετ' αὐτῶν» (Γεν. 19, 34). Ὁ Λώτ ἐξομολογήθηκε μὲ συντριβὴ καρδιᾶς τὸ ἁμάρτημά του στὸν Πατριάρχη Ἀβραάμ καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ προσευχηθεῖ στὸν Κύριον γιὰ συγχώρεση. Καθημερινῶς ἀνέπεμπε προσευχὴ μετανοίας. Κάποια ἡμέρα παρουσιάστηκε

στον Λώτ Ἄγγελος Κυρίου, δίνοντας κανόνα μετανοίας.

Τοῦ παρέδωσε τρία ραβδιά, τὸ καθένα ἀπὸ διαφορετικὸ εἶδος δέντρου- ἀπὸ κέδρο, ἀπὸ πεῦκο καὶ κυπαρίσσι - μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τὰ φυτέψει καὶ νὰ τὰ ποτίζει καθημερινὰ μὲ νερό ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη ποταμό.

Ἐὰν βλάσταιναν, τότε αὐτὸ σήμαινε πὼς ὁ Θεὸς δέχτηκε τὴν μετάνοιά του.

Ὁ Λώτ ἔκανε ὅπως τοῦ υπέδειξε ὁ Ἄγγελος (Γεν. 19, 36).

Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη μὲ τὸ νερό, συνάντησε τὸν πειρασμό, μεταμφιεσμένο σὲ φτωχὸ ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος τοῦ ζήτησε νερό. Συνάντησε καὶ δεύτερο καὶ τρίτο πειρασμό, μέχρι πὺν ἐξαντλήθηκε τὸ νερό. Αὐτὸ ἔγινε διαδοχικὰ καὶ πολλές φορές καὶ ὁ Λώτ ἄρχισε νὰ ἀπελπίζεται.

Τότε φάνηκε γιὰ δεύτερη φορὰ Ἄγγελος Κυρίου καὶ τὸν πληροφόρησε πὼς τὰ ραβδιά βλάστησαν καὶ μεγαλώνουν χωρὶς νερό. Ἔτσι βεβαιώθηκε ὅτι ὁ Θεὸς δέχτηκε τὴν μετάνοιά του. Ὁ Λώτ φύτεψε τὸ τρισύνθετο αὐτὸ δένδρο, ἀπὸ κέδρο, πεῦκο καὶ κυπαρίσσι.

Ὁ βασιλιάς Σολομών, μεταγενέστερα, ζήτησε νὰ κοπεῖ τὸ παράξενο αὐτὸ τρισύνθετο δένδρο, γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσει στὴν ἀνοικοδόμησι τοῦ Ναοῦ του. Ὅμως, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, σὲ καμία χρῆσι δὲν ταίριαζε, γιὰτί ἄλλοτε μικραίνει καὶ ἄλλοτε μεγάλωνε. Ἔτσι τὸ ὀνόμασαν ξύλο τῆς κατάρας καὶ ἔμεινε γιὰ χρόνια ἀχρησιμοποίητο. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, αὐτὸ ἦταν τὸ ξύλο πὺν χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὸν Σταυρὸ τοῦ Κυρίου. Λόγω τῶν ἀνξομειώσεών του, ἔκαμε τὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου φρικτότερον. Ἀπὸ ξύλο τῆς κατάρας, ἔγινε ξύλο τῆς εὐλογίας.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ, ὁ Ἅγιος γέροντάς μας Ἀμφιλόχιος τῆς ἱερᾶς νήσου Πάτμου, ἐπέλεγε κυρίως δένδροφύτευσι τῶν τριῶν κυρίαρχων δέντρων τοῦ Σταυροῦ: τοῦ πεύκου, τοῦ κυπαρίσσου καὶ τοῦ κέδρου, ὡς ἀποτύπωση μυστικῆ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς σταυρικῆς θυσίας.

Στὸν ἄνυδρο, σκληρὸ καὶ τραχὺ βράχο τοῦ Γολγοθᾶ, θὰ βλαστήσει τὸ νέο δέντρο τῆς ζωῆς· ὁ Σταυρός. Ὁ Σταυρὸς θὰ ἀναπτυχθεῖ πάνω στὰ τρία ἀνθισμένα βλαστάρια τῆς μετανοίας τοῦ Λώτ, ἀπὸ τὸν κέδρο, τὸ κυπαρίσσι καὶ τὸν πεῦκο

καὶ θὰ ενώσει τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, τὸν παλαιὸν καὶ τὸν νέο κόσμον. Ὁ πρῶτος μυστικὸς τύπος τοῦ Σταυροῦ ὑποδηλώνεται στὸ Δένδρο τῆς Ζωῆς, τοῦ ὁποῖου τοὺς καρποὺς δὲν γεύτηκε ποτὲ ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ Κύριος εἶναι ὁ ἡδὺς καρπὸς στὸ ξύλο, στὸ δένδρο τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι ὁ Σταυρὸς καὶ ἐνῶ ὁ Ἀδὰμ γεύθηκε τοὺς θανατηφόρους καρποὺς τῆς παρακοῆς, ποὺ τὸν ὁδήγησαν στὸν θάνατο, ὁ Κύριος, στὸν Σταυρὸ, ἔγινε ὁ καρπὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ζωὴ. Τὸ δένδρο τοῦ Σταυροῦ γίνεται τὸ καινὸ δένδρο τῆς ζωῆς μὲ τὸ αἷμα τοῦ Γολγοθᾶ. Τὸ νέο «ξύλο τῆς ζωῆς» εἶναι ὁ Σταυρὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ νέος πνευματικὸς Παράδεισος. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀναφερόμενοι στὸ «ξύλον τῆς ζωῆς» τοῦ Κήπου τῆς Δημιουργίας, τὸ θεωροῦν προτύπωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Στὴν λατρευτικὴ γλῶσσα, τὸ «ξύλο τῆς ζωῆς» συνδέθηκε μὲ τὸ ξύλο τοῦ Σταυροῦ, πηγὴ ζωῆς καὶ σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητας.

Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων τονίζει: «Ἐὰν τότε διὰ τοῦ ξύλου τῆς βρώσεως οἱ πρωτόπλαστοι ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τὸν Παράδεισον, τώρα διὰ τοῦ ξύλου τοῦ Ἰησοῦ οἱ πιστοὶ θὰ εἰσελθοῦν εἰς τὸν Παράδεισον».

Εἰδικὰ στὴν ὑμνογραφία, μὲ ποιητικὸ τρόπο ἀντιπαρατίθεται ὁ Σταυρὸς ἔναντι τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδὰμ: «Διὰ ξύλου ὁ Ἀδὰμ παραδείσου γέγονε ἄποικος διὰ ξύλου δὲ σταυροῦ, ὁ ληστής παράδεισον ᾤκησε» καὶ στὸ Ἐξαποστειλᾶριο τῆς Μ. Παρασκευῆς: «κἀμὲ τῷ ξύλῳ τοῦ Σταυροῦ, φώτισον καὶ σῶσόν με».

Ὁ Μεγάλος Θεολόγος καὶ Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, δεικνύει τὸν Σταυρὸν ὡς δένδρον, πάνω στὸ ὁποῖον καρποφορεῖ ἡ ζωὴ-ὁ Κύριος. Καὶ συμπληρώνει ὁ Μέγας Φώτιος ὅτι στὸ μέσον τοῦ Παραδείσου τῆς Ἐδέμ ἦταν φυτεμένο τὸ ξύλον τῆς ζωῆς· καὶ ἀναλογικᾶ, στὸ κέντρο τῆς οἰκουμένης, παγιώθηκε ὁ Σταυρὸς, τὸ νέο ξύλο τῆς ζωῆς.

Στὴν Καινὴ Διαθήκη, στὴν καινὴ Κτίση, ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου, ὑπάρχει ὡς μόνο ὡς Ἀγάπη «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» (Α' Ἰωάν. 4,16) καὶ ἡ θεία κένωση (Φιλιπ. 2,1), ἡ σωτήρια ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἡ «ἔξοδος» Του ἀπὸ τὴ θεία μακαριότητά Του φτάνει μέχρι τοῦ σταυρικοῦ θανάτου Του, «θανάτου δὲ σταυροῦ» (Φιλιπ. 2,2).

Κυρίως στὴν παύλεια Θεολογία, ὁ Σταυρὸς ἀποτελεῖ τὸ

θεμέλιο Χάριτος καὶ Δόξης Θεοῦ ἀλλὰ καὶ σημεῖο ἑνώσης, ἀποκατάστασης καὶ ἀνάκτησης τῆς κοινωνίας ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ. Ὁ θεῖος Παῦλος τονίζει ὅτι ὁ Σταυρὸς εἶναι τὸ ἐργαλεῖο τῆς θείας δύνάμης καὶ σοφίας, πὺν ἐνῶ φαινομενικὰ παρουσιάζεται ἀδύναμος ἢ παράλογος γιὰ τὸν κόσμον, οὐσιαστικὰ ἀποτελεῖ σύμπληξη, ἑνωση, συγκρότηση καὶ ἐπανασύνδεση τῶν διεστώτων, ἄγγελμα τοῖς πᾶσι καὶ κήρυγμα Χριστοῦ ἐσταυρωμένου, πυρήνας πίστεως, συνανύψωση σωτηρίας, καύχημα καὶ ἐγκαρτέρηση.

Ὁ Σταυρὸς σημασιοδοτεῖ τὴν νίκη κατὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας, τὴν ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου μέσω τῆς ἐνότητος τοῦ μὲ τὸν Χριστό. Μὲ τοὺς μεγάλους Θεολόγους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ ἐννοια τοῦ Σταυροῦ θὰ ἐπαναπροσδιοριστεῖ ὡς πνευματικὸ καὶ ἀποκαλυπτικὸ βίωμα, σημεῖο συνάντησης μὲ τὴν ἄπειρη θεία ἀγάπη, πηγὴ δύνάμης καὶ σωτηρίας. Ὅπως γράφει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, τὸ καταραμένο καὶ ἀποτρόπαιο σύμβολο τῆς χειρότερης τιμωρίας τώρα ποθητὸ καὶ ἀξιαγάπητο.

Στὴν ὑμνογραφία τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα Κρήτης, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους θεολόγους καὶ ἱεράρχες τῆς Ἐκκλησίας μας, κυριαρχεῖ ἡ μνήμη τοῦ Σταυροῦ. Ὁ Σταυρὸς ἐμφανίζεται ὡς θεῖο Πάθος καὶ τρόπαιο, μέσο ἀπολύτρωσης, ἐλευθερίας ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς ἁμαρτίας, συνύφανση οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἐνότητα, μυστικὴ ἀποκάλυψη τοῦ ἔργου τῆς Θείας Οἰκονομίας: «Ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἐν πλήρη ταπεινώσει, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐφανερώθη», λέει ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας.

«Τὸ ἀποκαλυπτικὸ φῶς τῆς πίστεως», δηλαδὴ ὁ Τίμιος Σταυρὸς, φωτίζει τὸ σκότος, μᾶς ἀποδεσμεύει ἀπὸ τὴ δουλεία, ζωογονεῖ, καθαρίζει τὴν πνευματικὴ πληγὴ, μᾶς ὁδηγεῖ στὴν ἁρμονία τοῦ κόσμου. Εἶναι ὁ ἁρμὸς πὺν συναθροίζει τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τὸ ἵαμα πὺν θεραπεύει, ἀπομακρύνει τὰ πάθη, εἶναι ἡ συμφιλίωση τοῦ κόσμου, ἡ κατάργηση τῶν ὀρίων, ἡ παροχὴ καὶ ἐξασφάλιση τῆς ἀγάπης, τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, τὸ βάθος τῆς γῆς, ἡ παγκόσμια καὶ ὑπερκόσμια σύνθεση, τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς οἰκουμένης, τὸ κεφάλαιο τῶν Παθῶν καὶ ἡ κορυφὴ τῶν Θαυμάτων.

Ἡ θεολογία τοῦ Σταυροῦ στὴν προοπτικὴ τοῦ ἑτέρου Μεγάλου

Πατέρα τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Πατριάρχῃ, Ὁμολογητοῦ καὶ Θεολόγου τοῦ 8ου αἰῶνα, ποὺ ὑπερασπίστηκε μὲ πάθος τὴν Ὁρθοδοξία ἀπέναντι στὴν κακοδοξία τῆς Εἰκονομαχίας, εἶναι βαθιὰ καὶ πολυδιάστατη. Ὁ Σταυρὸς εἶναι ταυτόχρονα τὸ σύμβολο τῆς θυσίας καὶ τῆς νίκης τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ ὄργανο τῆς σωτηρίας καὶ μέσο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἔνωση μὲ τὸν Θεό. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Τίμιο Ξύλο, προσκυνοῦμε καὶ τὸν τύπο τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ὡς σύμβολο Χριστοῦ, μᾶς λέγει καὶ ὁ ἀνυπέρβλητος Δαμασκηνὸς ὁ Θεοειδὴς Ἰωάννης.

Παρὰ τὶς φοβερὲς διώξεις τοῦ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας, ὁ Ἅγιος Γερμανὸς ὑπερασπίστηκε μὲ σθένος τὴν πίστη καὶ τὴν προσκύνηση στὸν Τίμιο καὶ Ζωοποιὸ Σταυρὸ τοῦ Κυρίου μας καὶ τὸν ἔθεσε ὡς κεντρικὸ στοιχεῖο τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καὶ λατρείας. «Ὁ Σταυρὸς, μᾶς λέει, εἶναι τὸ τρόπαιο τῆς νίκης, τὸ ὄπλο ποὺ συνέτριψε τὴ δύναμη τοῦ θανάτου καὶ ἀπελευθέρωσε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα τῆς ἁμαρτίας».

Ἡ θεολογία τοῦ Σταυροῦ στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἀντίστιξη στὴν καταστροφή καὶ τὴν ὑποτίμηση τῶν ἱερῶν, τῶν θεμελίων τῆς πίστες μας ποὺ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἀπώλεια τῆς ἰδίας τῆς πίστες. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Γερμανό, ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προσκύνηση τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν ἀναγνώριση τῆς θείας παρουσίας στὸ Σταυρό. Ὁ Σταυρὸς εἶναι τρόπος μετοχῆς στὴν ἀληθῆ πνευματικὴ ζωὴ, ἄξονας σωτηρίας, τρόπος θυσίας καὶ ἐνότητας μὲ τὸν Θεό. Ὁ Σταυρὸς, εἶναι νίκης δρόμος, δρόμος ζωῆς, ἀνακαίνιση τῆς κτίσης καὶ ὑπέρβαση τοῦ θανάτου. Ἡ προσκύνησή Του, ἡ τιμὴ καὶ ἡ λατρεία Του ἀποτελοῦν ἔνωση τοῦ πιστοῦ μὲ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Τὴν ἴδια ἀκριβῶς θέση θὰ διατυπώσῃ καὶ ὁ Μέγιστος τῶν Θεολόγων Παλαμᾶς. Δὲν εἶναι μόνον λόγος καὶ μυστήριον ὁ Σταυρὸς μας, ἀλλὰ καὶ τύπος θεῖος καὶ προσκυνητός, σφραγὶς ἱερά, σφραγὶς σωστικὴ καὶ σεβαστή, ἁγιαστικὴ καὶ τελεστικὴ τῶν ὑπερφυῶν καὶ ἀπορρητῶν ἀναιρετικῆς κατάρας καὶ καταδίκης, καθαιρετικῆς φθορᾶς καὶ θανάτου, σωτηριῶδες ξύλον, βασιλικὸ σκῆπτρον, θεῖον τρόπαιο κατὰ ὁρατῶν καὶ

ἀοράτων ἐχθρῶν. Ὁ Σταυρὸς ὅμως εἶναι δρόμος καὶ τρόπος καὶ κυρίως κλήση, κλήση καὶ πρόσκληση ἀποδοχῆς καὶ βίωσής του. Ἀνοικτὴ πορεία πρὸς τὸ προσωπικὸ σταυρικὸ βίωμα. Γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη της Κρονστάνδης, ὁ Σταυρὸς εἶναι ὁ δρόμος τῆς νέας ζωῆς.

ΤΟ ΣΤΑΥΡΙΚΟ ΒΙΩΜΑ

Τὸ προσωπικὸ Σταυρικὸ βίωμα εἶναι ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τοῦ πιστοῦ στὴν σταυρικὴ πορεία τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ τὸ βίωμα δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ θεωρητικὴ ἔννοια, ἀλλὰ ἓνα καθημερινὸ βίωμα πνευματικοῦ ἀγώνα. Εἶναι ἡ νυχθημερὸν παρουσία τοῦ Σταυροῦ στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ «παραλάβει τὸν σταυρό του» καὶ νὰ ἀκολουθήσει τὸν Χριστό «σὲ μιὰ πορεία θυσίας καὶ σταυρικῆς ὑπομονῆς», ὅπως σημειώνει ὁ μεγάλος Ἱεράρχης, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Ἄν ἀγαπᾷς τὸν Κύριό σου, ἔθανε ὅπως Ἐκεῖνος. Σταύρωσε τὸν ἑαυτό σου ὅπως Ἐκεῖνος». Ὁ Σταυρὸς εἶναι ἀγώνας. Σταυρώνεις τὸ «ἐγώ» σου, ὅταν ἀφήνεις τὸν Θεὸ νὰ κατευθύνει τὴ ζωὴ σου χωρὶς τὶς δικές σου λογικὲς παρεμβάσεις, ὅταν ὑποτάσσῃς στὸ θέλημά Του χωρὶς τὰ ἀτέλειωτα «γιατί».

Ὁ Σταυρὸς καὶ τὸ σταυρικὸ βίωμα ἀποτυπώνουν τὴν ὀρθόδοξη πνευματικότητα, καθὼς ὁ Σταυρὸς ὡς προσωπικὸ βίωμα ἀνάγεται σὲ πράξη ὑποστατικῆς, ἐνεργῆς καὶ αὐτόβουλης μετοχῆς, σὲ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ πορεία κένωσης, ἄρσης τοῦ σταυροῦ μας καὶ πρόσληψης τοῦ συνόλου τῆς πανανθρώπινης ὑπάρξεως.

Ὁ Ἅγιος Σωφρόνιος, ὁ μεγάλος Ρώσος Θεολόγος, Πατέρας καὶ Πνευματικὸς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Essex Ἀγγλίας, καταγράφει τὸ βίωμα τοῦ Σταυροῦ ὡς ὕστατη ἀγάπη, ἔσχατη ἀνάβαση τοῦ νοῦ, μεγαλύτερη τόλμη καρδίας, καθορίζοντας τὴν παρουσία τοῦ σταυροῦ ὡς ἐγγύτητα, ἐπίσκεψη καὶ ἐπισκοπὴ Κυρίου ἀενάως, ἀκαταπαύστως καὶ ἀόκνως.

Τὸ καταγράφει ὅμως κυρίως ὡς μαθητεία θεώσεως, καθὼς ὁ θεῖος προορισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἄρση τοῦ σταυροῦ, ἀπὸ τὴν προσευχητικὴ κατάσταση, τὴν νήψη καὶ τὴν συνειδητὴ μας κάθοδο στὸν Ἄδη, ὅπου καὶ τὸ

σταυρικό βίωμα θὰ γίνει ἐλπιδοφόρο, δηλαδή ἀναστάσιμο.

Ἡ ἐπισκοπὴ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου ἐκφράζεται μὲ τὴν παραχώρηση ἑνὸς σταυροῦ μὲ τὸν ὁποῖο καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι στόχος τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ. Ὅποιος δέχεται τοὺς ὅρους τοῦ σταυροῦ καὶ βαστάζει τὸ σταυρὸ, γίνεται φίλος τοῦ Σταυροῦ καὶ θαυμαστὸ σημεῖο γιὰ τὴ γενεὰ του. Τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν καθιστᾷ στόχο τοῦ Σταυροῦ εἶναι τὸ κατ'εἰκόνα καὶ τὸ καθ'ὀμοίωση καὶ ὁ τρόπος τοῦ Σταυροῦ εἶναι βαθιὰ στὴν καρδιά, ὅπου μόνο ἐκεῖ ὁ Κύριος ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ φανερῶνει τὸ ἄκτιστο Φῶς Του.

Ἐκεῖ ὁ Κύριος ἐδραιώνεται σταυρικὰ καὶ μέσα ἀπὸ τὴν μαθητεία τοῦ Σταυροῦ μᾶς δίνει τὴν δυνατότητα νὰ φτάσουμε σὲ σταθερὴ ἐξομοίωση μὲ ἐκεῖνον.

Τὸ σταυρικό βίωμα δὲν ἀποτελεῖ διανοητικὴ ἢ συναισθηματικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ ὄντολογικὴ πραγματικότητα, ὁλοκληρωμένη πράξη, πρόταξη τῆς θυσιαστικῆς ἀγάπης, πρὸς τὴν δὲν καταναγκάζει, δὲν κατακερματίζει, ἀλλὰ ἐνώνει. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ βίωμα ἐνεργεῖ ὡς μιὰ διαρκὴς διαδικασία προσωπικῆς θεραπείας, μετανοίας, θυσίας, πνευματικῆς κάθαρσης καὶ ἀναγέννησης.

Μέσα ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη ἀποδοχὴ τοῦ Σταυροῦ, ἀποδεχόμεστε τὴν θεία Χάρι καὶ ἀρχίζουμε τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα. Ἡ πρόσκληση γιὰ τὸν πιστὸ νὰ ἀναλάβει τὸν προσωπικὸ του Σταυρὸ καὶ νὰ ἀκολουθήσει τὸν Κύριο, εἶναι ἐκφραση τῆς ἐνότητος τοῦ πιστοῦ μὲ τὸ Πάθος τοῦ Χριστοῦ, συνιστᾷ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀναγέννησης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς θεραπείας τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ σταυρικό βίωμα, ἐπομένως, δὲν ἀφορᾷ μόνο τὴν ἐξωτερικὴ ἀκολουθία τοῦ Χριστοῦ στὸν Σταυρὸ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ὑπέρβαση τῶν προσωπικῶν μας παθῶν καὶ τὴν ἀνανέωση τῆς σχέσης μας μὲ τὸν Θεό.

Τὸ σταυρικό βίωμα καὶ τὸ αὐτεξούσιο συνδέονται ἄρρηκτα, καθὼς τὸ αὐτεξούσιο, ὡς ἐκφραση ἐλευθερίας τῆς ἀνθρώπινης βούλησης, εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν αὐθεντικὴ καὶ συνειδητὴ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν σταυρικὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει πῶς «Ὁ Χριστὸς

ἐλευθέρως πορεύθηκε πρὸς τὸν Σταυρό καὶ ἂν καὶ ὑπῆρχε ἡ δυνατότητα νὰ ἀποφύγει τὸν θάνατο, ἐπέλεξε μὲ ἐλεύθερη βούληση νὰ θυσιαστεῖ γιὰ τὴ σωτηρία μας».

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Κυρίου πρὸς τὸ Σταυρὸ εἶναι πρόταγμα ἐλεύθερης ἐπιλογῆς, ἐκούσιας συμμετοχῆς στὸ σταυρικὸ βίωμα, ἔκφραση τοῦ αὐτεξούσιου. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς τονίζει ὅτι τὸ αὐτεξούσιο καθιστᾷ τὸ σταυρικὸ βίωμα πράξη ἀγάπης καὶ ἐλευθερίας, καθὼς ἡ πραγματικὴ ἀκολουθία τοῦ Χριστοῦ προϋποθέτει τὴν ἐλεύθερη ἀποδοχὴ τῆς θυσίας καὶ τὴν ὑπέρβαση τῶν προσωπικῶν παθῶν.

Ἡ ἐλεύθερη καὶ οἰκειοθελὴς ἀνάληψη τῆς πνευματικῆς συστρατείας "Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν", τοποθετεῖ παράλληλα καὶ τὸν ἄνθρωπο ὑπόλογο ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ. Ἡ προσέγγιση τοῦ Σταυρικοῦ βιώματος εἶναι ἐνεργοποίηση μιᾶς δυναμικῆς συνιστώσας, πορεία μυστηριακὴ, σωτηριολογικὴ, συμμετοχὴ στὴν συμπερίληψη τῆς Θείας Οἰκονομίας, πορεία πρὸς τὸ νικητήριον κέντρο.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Τέταρτος Ἱεράρχης, προσδιορίζει τὸν Σταυρὸ πρωτίστως σημεῖον ζωῆς καὶ δευτερευόντως θανάτου, δρόμο καὶ τρόπο θεραπείας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν ἁμαρτία. Ἄλλωστε, καὶ στὴν καρδιακὴ ἐπικοινωνία τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς τοῦ Αγίου Σοφρωνίου, τοῦ Αγίου Σιλουανοῦ τοῦ Ἀθωνίτου μὲ τὸν Κύριο, ἡ βάση τῆς πνευματικῆς σταυρικῆς πορείας εἶναι ἡ παράλληλη πορεία ἐλπίδας καὶ σταυρικοῦ θανάτου, φωτὸς καὶ σκότους τοῦ Ἄδου: *Κράτα τὸν νοῦ σου στὸν Ἄδη καὶ μὴν ἀπελπίζεσαι.*

Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ

Ὁ Κύριος ἐπάνω στὸν Σταυρὸ ἐνσαρκώνει τὴ μέγιστη θυσία γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ τὴ συγχώρεση τῶν ἁμαρτιῶν, προσφέροντας τὴ δυνατότητα γιὰ ἀναγέννηση καὶ πνευματικὴ θεραπεία στὸν ἄνθρωπο.

Ἐπειδὴ ὁ Σταυρὸς ἀποτελεῖ τὴ μέγιστη ἔκφραση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, γίνεται αὐτομάτως καὶ τύπος καὶ κλήση μετοχῆς στὸν πόνο καὶ τὴ θυσία ἀλλὰ καὶ ἀναστάσιμος δρόμος, δρόμος σωτηρίας καὶ τρόπος θεραπείας καὶ ἀναγέννησης γιὰ τὸν κάθε πιστό.

Ὁ Σταυρὸς εἶναι ἡ «ὁδὸς τῆς σωτηρίας» καὶ μέσω τοῦ Σταυροῦ

ὁ Χριστός, ἀποκαθιστᾷ τὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ σταυρικὸ βίωμα προϋποθέτει τὴν ἐνσωμάτωσή μας στὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶναι συνώνυμο μὲ τὴν μάχη κατὰ τῶν ἐγωιστικῶν μας παθῶν, μὲ τὴν πορεία θεραπείας μας, μιὰ πορεία μεταμόρφωσης, συμμετοχῆς στὸν πόνο καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ.

Γιὰ τὸν σταυρικὸ μας προσωπικὸ βίωμα «οὐδὲν εὐρέθη αἴτιον», μεταφέρουμε τὸ σταυρὸ μᾶς ὡς ἐπιλογὴ Κυρίου ἀπὸ τὴν ὁποία κρέμονται τὰ πάντα στὸν κόσμος, ὡς ἐπιλογὴ τῆς σταυρωμένης ἀγάπης, τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς καλοσύνης.

Ὁ μοναχισμὸς εἶναι κυρίως ὁ δρόμος τοῦ σταυρικοῦ βιώματος. Οἱ ἅγιοι πατέρες, ὡς διδάσκαλοι τοῦ μοναχισμοῦ καὶ φωστήρες τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, ἐδίδαξαν καὶ τὰ μέσα καὶ τοὺς τρόπους ποὺ πρέπει νὰ μετέλθῃ ὁποῖος πράγματι ἐπιθυμεῖ τὴν θεραπεία ἀπὸ τὰ πάθη του καὶ τὴν ἀπόκτηση τῆς πνευματικῆς υγείας. Βασικότατο γνῶρισμα τοῦ μοναχισμοῦ εἶναι αὕτὴ ἡ καθ' ὁλοκληρίαν ἐφαρμογὴ τοῦ σταυρικοῦ βιώματος, αὐτῆς τῆς θεραπευτικῆς ἀγωγῆς ποὺ περιλαμβάνει τὴν κάθαρση, τὸ φωτισμὸ καὶ τὴν θέωση. Οἱ μοναχοὶ εὐαγγελίζονται τὸ σταυρικὸ βίωμα καὶ τὸ μεταφέρουν σὲ κάθε πιστό.

Γιὰ τὸν Ἅγιο ἡμῶν Πατέρα καὶ Θαυματουργὸ Ἀμφιλόχιο τῆς ἱερᾶς νήσου Πάτμου, ἡ δύναμη τοῦ σταυροῦ εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ θεραπεία τῆς ἀγάπης ποὺ σὲ συνδυασμὸ με τὴν προσευχὴ συμβάλλουν ὡς οἰκοδόμημα στὴν θεραπεία τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς.

Τὸ σταυρικὸ βίωμα ὁδηγεῖ καὶ ἀποτυπώνεται, μᾶς λέγει ὁ Ἅγιος, κυρίως στὴν ἀγάπη πρὸς τὸ πλησίον, «ὅταν πονᾷ ὁ ἀδελφός μας καὶ πονᾶμε μαζί του, ὅταν ὑποφέρει νὰ ὑποφέρουμε.» Αὐτὴν τὴν θεραπευτικὴν ὁδὸν προτείνει ὁ Ἅγιος. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀγάπην, μας λέει, καλούμεθα ἀπὸ τὸν Κύριο. Ἐὰν δὲν ἔχουμε αὐτὴ τὴν ἀγάπην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ σταυρικὸ βίωμα, θὰ συνεχίζουμε νὰ ἔχουμε τὴ διχαστικὴ διαίρεση καὶ τὴν ἀποξένωση καὶ ἐδῶ καὶ στὸν οὐρανὸ θὰ συνεχίζουμε νὰ εἴμαστε ξένοι μεταξύ μας καὶ ξένοι πρὸς τὸ Θεό. Τί γίνεται, μᾶς λέγει, παιδί μου, ὅταν εἴμεθα μὲς τὰ πάθη καὶ ὁ Κύριος ἔχει ἔρθῃ στὴν καρδιά μας μὲ πληγὰς στὰς χεῖρας, εἰς τοὺς πόδας καὶ στὴν πλευράν; μὴ διώξεις τὸν Πληγωμένον, τὸν

Ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν, μὴν πιστεύεις εἰς τὰς κατηγορίας τῶν ἐχθρῶν του. Δός εἰς Αὐτόν οἶκον καρδίας. Ἡ Θεολογία συνεχίζει ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος εἶναι τό ἱερὸν βίωμα ἐκείνου ποῦ ἔχει ἀποκτήσει μυστικὴ ἔνωση μετὰ τοῦ Κυρίου. Ἡ ἔνωσις αὐτὴ ἀποκτᾶται πρῶτον διὰ τῆς Χάριτος καὶ κυρίως ὅταν ἐγκαταλείψει κάποιος τὰ πάντα γιὰ τὴν μωρία τοῦ Σταυροῦ. Τότε διὰ τῆς ἀποταγῆς καὶ τῆς ὑποταγῆς θὰ δυνηθῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ βιώσει ξένα καὶ ἄρρητα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε, αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδίᾳ ἀνθρώπου ποτὲ δὲν ἀνέβηκαν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἡ καινὴ ἐντολὴ τῆς ἀπόρριψης τοῦ παλαιοῦ ἑαυτοῦ, ἡ ἐντολὴ νὰ μιλήσουμε τῇ ζωῇ μας, γιὰ νὰ ζήσουμε κοντὰ στὸν Κύριο, εἶναι ἡ πρώτη κλίση, ἡ τοῦ σταυροῦ κλίση ποὺ ἀπευθύνει ὁ ἴδιος ὁ Ἐσταυρωμένος Κύριος τῆς Δόξης στὸν ἄνθρωπο. Ἡ θαυμαστὴ κλήση τοῦ Σταυροῦ ἀπευθύνεται ἀκατάπαυστα καὶ εἶναι πρωτίστως κλήση ἀγάπης, στόχευσης στὴ βαθιὰ καρδιά, στὸ πνευματικὸ κέντρο τοῦ προσώπου.

Ἀπευθύνεται πάντα στὸ σήμερον ποὺ ἐπισκιάζεται ἀπὸ τὴ χάρι τῆς αἰωνιότητος τοῦ θεοῦ. Σύμφωνα μὲ τὸν νεκαταταγέντα Ἅγιο Γέροντα Σωφρόνιο ἡ κλήση αὐτὴ ἀκολουθεῖται ἀπὸ μία περίοδο ἄρσης τῆς χάριτος, περίοδο δοκιμασιῶν, περίοδο διδαχῆς καὶ παιδαγωγίας ποὺ οἰκονομοῦνται ἀπὸ τὸν Κύριο, γιὰ νὰ μετασχηματιστεῖ ἡ φύση καὶ νὰ συμμορφωθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ σημασία τοῦ σταυρικοῦ βιώματος εἶναι ἡ σημασία τοῦ προσωπικοῦ ἀγῶνα ποὺ καλεῖται νὰ ἀναλάβει ὁ πιστός, ὥστε νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Κύριο καὶ νὰ παραδοθεῖ στὴν τέλεια σταύρωση γιὰ νὰ ἀναγεννηθεῖ ἐντελῶς στὴ θεία ζωή.

Ἐπάνω στὸ σταυρὸ τῆς ἐγκατάλειψης θὰ στηρίζεται ὁ δοκιμαζόμενος ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν μνήμη τῆς πρώτης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἡ περίοδος αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ δημιουργικὴ καὶ καρποφόρα μὲ ἐναλλαγὲς παρηγορίας καὶ ξηρασίας, ὅπου ὁ ἄνθρωπος αὐξάνεται πνευματικά, ἐνεργοποιεῖται πλήρως τὸ αὐτεξούσιο καὶ αὐτοκαθορίζεται ὁ ἄνθρωπος στὴν αἰωνιότητα. Ἡ ὁρμὴ του πρὸς τὸ θεὸ γίνεται ἀνεπίστρεπτη καὶ τὸ πνεῦμα του γίνεται καταλληλότερο.

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο τῶν ἀποκαλυπτικῶν χρόνων Παῖσιο Ἀγιορείτη δὲν εἶναι μεγάλος ὁ Σταυρὸς μας καὶ καθόλου ἀβάστακτη ἡ δοκιμασία τοῦ σταυροῦ. Μόνον ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ μας ἦταν πολὺ βαρὺς, μᾶς λέγει ὁ Ἅγιος, γιατί ὁ Χριστὸς, ἀπὸ ἀγάπη πρὸς ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν θέλησε νὰ χρησιμοποίησῃ γιὰ τὸν ἑαυτό Του τὴν θεϊκὴ Του δύναμη.

Ἄν καταλάβουμε τί θησαυρὸ ἀποταμιεύουμε ἀπὸ τὸν πόνο τῶν δοκιμασιῶν, δὲν θὰ γογγύζουμε, ἀλλὰ θὰ δοξολογοῦμε τὸν Θεὸ σηκώνοντας τὸ σταυρουδάκι ποὺ μᾶς χάρισε, ὅποτε καὶ σὲ τούτῃ τὴν ζωὴ θὰ χαιρόμαστε καὶ στὴν ἄλλῃ θὰ ἔχουμε νὰ λάβουμε.

Ὅταν τὸ σῶμα δοκιμάζεται, τότε ἡ ψυχὴ ἀγιάζεται. Μὲ τὴν ἀρρώστια, μὲ

τὸ σταυρὸ πονάει τὸ σῶμα μας, τὸ χωματόκτιστο αὐτὸ σπίτι μας, ἀλλὰ ἔτσι θὰ ἀγάλλεται αἰώνια ὁ νοικοκύρης του, ἡ ψυχὴ μας, στὸ οὐράνιο παλατάκι ποὺ μᾶς ἐτοιμάζει ὁ Χριστός.

Μὲ αὐτὴν τὴν πνευματικὴ λογικὴ, ποὺ εἶναι παράλογη γιὰ τοὺς κοσμικοὺς, χαίρομαι καὶ ἐγὼ λέει ὁ Ἅγιος Παῖσιος καὶ καμαρώνω γιὰ τὶς σωματικὲς βλάβες ποὺ ἔχω.

Εἶναι μακάριος αὐτὸς ποὺ βασανίζεται ἐδῶ, γιατί, ὅσο πιὸ πολὺ παιδεύεται σ' αὐτὴν τὴν ζωὴ, τόσο περισσότερο βοηθιέται γιὰ τὴν ἄλλη, ἐπειδὴ ἐξοφλᾷ ἁμαρτίες. Οἱ σταυροὶ τῶν δοκιμασιῶν εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὰ «τάλαντα», ἀπὸ τὰ χαρίσματα, ποὺ μᾶς δίνει ὁ Θεός.

Διοδεύσωμεν ἀδελφοί μου ὡσεὶ ξηράν τὴν ἀποκαλυπτικὴ περίοδο τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς σέ πορεία διαγεγραμμένη σταυρικὴ .Κάτω Σταυρικὴ ράβδος τῶν Ὁσίων Πατέρων ἡμῶν Ὁμολογητῶν, Ἀγίων καὶ Μαρτύρων ποὺ μᾶς δεικνύουν τὸν δρόμο τοῦ Σταυροῦ καὶ μέ πρόταγμα τὴν καταλυτικὴ φράση τοῦ ἁγίου Πατρός ἡμῶν Σωφρονίου. «Αἴρουμε τὸν Σταυρόν ἡμῶν ἔχοντας τὸν τελικὸ προορισμὸ μπροστὰ μας καὶ χωρὶς τὴν ἀρχικὴ μας γνώση»

Διότι τὸ σταυρικὸ βίωμα ἀφορμᾶται ἀπὸ τὸ Α καὶ τὸ Β τῆς πνευματικῆς ζωῆς γιὰ νὰ καταλήξει στό Α καὶ τὸ Ω τῆς Ἀποκάλυψης

Βιβλιογραφικὲς ἀναφορὲς

- **Ἀλέξανδρος Σμέμαν.** Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. Ἑορτολόγιο - Ἑτήσιος Ἐκκλησιαστικὸς Κύκλος.
- **Ἀμφιλόχιος Ἰγνατίου Τριάντου.** Ὁμιλία εἰς τὸν Τίμιον καὶ Ζωοποιὸν Σταυρόν. Λόγοι καὶ Ἐπιστολαί Α'. Ἀντιρρητικὸς Λόγος κατὰ εἰκονομάχων (814-815).
- **Ἀρχιμ. Σωφρόνιος.** Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης. Τερὰ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Essex Ἀγγλίας, 2013.
- **Ἅγιος Ἀνδρέας Ἱεροσολυμίτης (Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης).** Λόγος εἰς τὴν παγκόσμιον Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ.
- **Ἅγιος Γερμανὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.** Ἑρμηνεία τοῦ Εἰκονομαχικοῦ Ζητήματος.
- **Ἅγιος Γερμανὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.** Περὶ Εἰκόνων.
- **Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.** Ὁμιλία εἰς τὸν Τίμιον καὶ Ζωοποιὸν Σταυρόν. P.G. 133-136.
- **Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.** Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως.

- **Άγιος Ιωάννης ό Χρυσόστομος.** Κατήχηση. P.G. 49.
- **Άγιος Ιωάννης ό Χρυσόστομος.** Είς τόν Σταυρόν. P.G. 49, 407.
- **Άγιος Θεόδωρος Στουδίτης.** Είς τήν προσκύνησιν του Τιμίου Σταυρου. 697BC.
- **Άγιος Θεόδωρος Στουδίτης.** Μοναχικόν Ποιμαντικόν.
- **Άγιος Συμεών ό Νέος Θεολόγος.** Λόγος για τόν Σταυρόν. Τόμος 19B
- Ζαχάρωφ Ζ. Άνθρωπος ό στόχος του Θεου: Η ύποστατική άρχή στον Άγιο Σιλουανό και στον Γέροντα Σοφρώνιο. Έσσεξ, Αγγλία: Ίερά Σταυροπηγιακή Μονή Τιμίου Προδρόμου.
- **Ήσαΐας.** Ύμνος του Σωτήρος. Ήσαΐας 53:5.
- **Κλήμης ό Άλεξανδρεύς.** Στρωματεΐς 5,11. P.G. 9, 109BC. ΕΠΕ 4,90.
- **Κύριλλος Ίεροσολύμων.** Κατηχήσεις 13, 2. P.G. 33,773A. ΕΠΕ 2,12.
- Λόγοι Παΐσιου, τόμος Δ', Οίκογενειακή Ζωή, Έκδ. Ίερού Ήσυχαστηρίου "Εύαγγελιστής Ιωάννης ό Θεολόγος", σελ. 181
- **Μέγας Φώτιος.** Άμφιλοχία 294. P.G. 101,1128B.
- **Ό Απόστολος Παύλος.** Προς Γαλάτας 6:14.
- **Ό Απόστολος Παύλος.** Προς Ματθαΐον 16:24.